

УДК 341.346.14:341.17 ЄС

Калініна О. М.*

РЕФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

У статті розглядаються та аналізуються положення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що стосуються сфери регулювання корпоративних відносин, висувуються прогнози щодо майбутнього розвитку корпоративного законодавства України за допомогою процесу гармонізації до права компаній ЄС. Стаття також висвітлює вимоги та правові умови, механізм та загальні сфери майбутніх адаптаційних процесів.

Ключові слова: Корпоративне право, Європейський Союз, бізнесове середовище, реформування, компанії та фірми, країни-члени, угода про асоціацію, гармонізація, директива.

The paper discusses and analyzes the provisions of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in the field of business, put forward predictions about the future of corporate legislation of Ukraine through a process of harmonization to EU company law. It also covers the legal requirements and the conditions, mechanism and general areas of future adaptation processes.

Keywords: Corporate law, European Union, business environment, reforming, companies and firms, Member States, the Association Agreement, harmonization, Directive.

В статье рассматриваются и анализируются положения Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом, касающиеся сферы регулирования корпоративных отношений, выдвигаются прогнозы относительно будущего развития корпоративного законодательства Украины с помощью процесса гармонизации с правом компаний ЕС. Статья также освещает требования и правовые условия, механизм и общие сферы будущих адаптационных процессов.

Ключевые слова: Корпоративное право, Европейский Союз, бизнес-среда, реформирования, компании и фирмы, страны-члены, соглашение об ассоциации, гармонизация, директива.

Постановка проблеми. Корпоративне законодавство України знаходиться сьогодні на одному із найскладніших етапів свого розвитку і є одним з найменш економічно привабливих в Європі. Підписання і ратифікація угоди про асоціацію поставить нові вимоги перед українськими законодавцями щодо створення дієвого законодавства, яке відповідатиме *acquis* ЄС, в тому числі в сфері корпоративного права.

* аспірантка кафедри порівняльного та європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор В. І. Муравйов.

Основним завданням гармонізації законодавства сфері корпоративних відносин в Україні є забезпечення еквівалентного рівня захисту інтересів усіх зацікавлених сторін: підприємців, інвесторів та третіх сторін з метою створення привабливих умов для здійснення підприємницької діяльності та підтримання ефективного функціонування української економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виходячи з того, що угода про асоціацію Україна – ЄС була парафрована у 2012 році, аналізуватися в наукових роботах вітчизняних авторів вона почала порівняно недавно. Ступінь теоретичного дослідження даного документу та його положень знаходяться ще на початковій стадії. Аналіз угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом проводиться в наукових роботах таких українських вчених, як В. І. Муравйов, І. А. Березовська та О. В. Задорожній.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Слід зазначити, що на сьогоднішній день недостатньо уваги приділено аналізу окремих положень угоди про асоціацію, що стосуються зобов'язань України в різних сферах, та формуванню подальших напрямків для гармонізації, в тому числі й в галузі корпоративного права, з метою його створення та вдосконалення.

Мета статті полягає в аналізі положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що стосуються зобов'язань України в сфері корпоративного права, дослідженні основних вимог, що висувуються перед Україною, а також шляхів та напрямків їх реалізації, визначенні найбільш помітних прогалів у вітчизняному корпоративному законодавстві та наданні рекомендацій стосовно його наближення до загальноєвропейських стандартів.

Виклад основного матеріалу. Сучасне корпоративне законодавство України являє собою українську суперечливу групу правових норм, які безсистемно розташовані в кількох основних джерелах [1, с. 1-2]. До них зокрема належать Цивільний кодекс України (ЦК), Господарський кодекс України (ГК), Закон України «Про господарські товариства», а також Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» (Закон про державну реєстрацію) та прийнятий в рамках програми з адаптації корпоративного права України до права компаній ЄС Закон України «Про акціонерні товариства».

Однією з основних проблем українського корпоративного права є відсутність закону про товариства з обмеженою відповідальністю. Вітчизняний Закон «Про господарські товариства» [2], ухвалений ще у 1991 році, вже давно не відповідає сучасним вимогам та очікуванням. Наразі в Україні спостерігається тенденція до активного розвитку підзаконної нормотворчості у сфері корпоративного права. Але практика регулювання найбільш важливих відносин за допомогою підзаконних нормативних актів не є ефективною. Це також додає нестабільності в корпоративних відносинах.

Багато інститутів вітчизняного корпоративного права сьогодні потребують загального переосмислення для визначення доцільності їх існування. Із корпоративного права України мають бути виведені норми та правові конструкції, які виказали свою неефективність (тобто не досягають поставленої мети регулювання, не мають позитивного ефекту) або недовірливість (є штучними та нездатними до регулювання тих відносин, що мають місце в реальному житті). Правові моделі поведінки, що запроваджені сучасним корпоративним правом України, іноді є дуже далекими від тих відносин, що дійсно складаються на практиці. Потрібно відмовитися від деяких класичних понять та інститутів й створити право, яке б відтворювало сучасні моделі корпоративних відносин і дійсно відповідало б очікуванням практики [3].

Потрібно визначити подальшу доцільність існування в корпоративному законодавстві України таких форм, як товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство та командитне товариство, оскільки вони майже не затребувані практикою [1, с. 3-4]. Ці форми покладають на учасників додаткові обтяження (насамперед, субсидіарну відповідальність за боргами товариства), не пропонуючи при цьому жодних переваг. Слід визначити основні вади таких організаційно-правових форм і взагалі відмовитися від них чи істотно модифікувати.

Законодавство про товариства з обмеженою відповідальністю має враховувати положення Першої Директиви № 68/151/ЕЕС про гласність, Четвертої Директиви 78/660/ЕЕ про річні звіти деяких компаній, Сьомої Директиви № 83/349/ЕЕС про консолідовану звітність, Одинадцятій Директиви 89/666/ЕЕС про вимоги розкриття інформації стосовно філій, відкритих у державах-членах ЄС, діяльність яких регулюється законодавством іншої держави, а також положення Дванадцятій Директиви 89/667/ЕЕС про компанії з одним учасником.

Постає необхідність в створенні рівних вимог правового регулювання діяльності компаній в Україні та Євросоюзі, оскільки українські компанії поступово виходять на внутрішній ринок ЄС і автоматично підпадають під дію корпоративного законодавства Європейського Союзу. Гармонізація корпоративного права України з правом компаній ЄС закладає в нашій країні всі необхідні засади для появи правового середовища, що наразі існує в країнах-членах Європейського Союзу [4]. Тим самим, процес гармонізації дає змогу залучати підприємства з держав-членів Союзу на внутрішній ринок України, що, відповідно, сприяє розвитку української економіки та залученню іноземних інвестицій. Метою гармонізації є створення уніфікованого правового середовища для всіх учасників відносин. Для досягнення цієї мети потрібно всі відмінності національних законодавств, що регулюють дані відносини, звести до мінімуму та поступово ліквідувати.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що вдала гармонізація пришвидшує інтеграцію України до Європейського Союзу.

Проте в українському корпоративному законодавстві багато вад, суперечливих положень та недоліків. Певні інститути корпоративного права сьогодні перебувають в стадії реформування та загального переосмислення. Зокрема, реформа триває в сфері регулювання діяльності акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю, щодо питань створення та реорганізації компаній, захисту акціонерів, кредиторів та третіх осіб тощо.

Під час своєї першої зустрічі 26 січня 2010 року Спільний комітет схвалив Перелік пріоритетів Порядку денного асоціації Україна – ЄС на 2010 рік [5]. А 20 травня 2011 року, на черговій зустрічі, було визначено пріоритети на 2011 рік.

Відповідно до Порядку денного асоціації Україна – ЄС на 2010 рік в сфері права компаній, корпоративного управління, бухгалтерського обліку й аудиту окрім подальшої гармонізації корпоративного права України до права компаній Європейського Союзу ставилися наступні задачі [5].

1) поліпшення функціонування корпоративного законодавства шляхом постійного перегляду існуючих норм, модернізації норм та забезпечення їх кращого застосування, зокрема, застосування законодавства про акціонерний капітал компаній;

2) спрощення правил та процедур з реєстрації юридичних осіб, в тому числі юридичних та фізичних осіб, а також фізичних осіб, що є суб'єктами підприємницької діяльності, поліпшення процедур започаткування та ліквідації підприємницької діяльності;

3) подальший розвиток політики корпоративного управління та сприяння в її узгодженні з Кодексом корпоративного управління, я того вимагають міжнародні стандарти, а також поступове наближення до норм та рекомендацій ЄС в цій сфері;

4) запровадження відповідних міжнародних стандартів аудиту на національному рівні;

5) запровадження застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку всіма компаніями, внесеними в реєстр, на національному рівні шляхом запровадження відповідного механізму.

Практична мета ПДА полягає у чіткому визначенні на галузевій основі пріоритетів, які вимагають негайних дій ще до офіційного підписання Угоди про асоціацію.

У лютому 2010 р. співголовами Ради з питань співробітництва підписано Рекомендацію Ради щодо імплементації Порядку денного асоціації [6], де зазначається, що в рамках Порядку денного асоціації сторони на щорічній основі затверджують пріоритети співробітництва та здійснюють моніторинг його реалізації.

Після перших успішних кроків в напрямку реалізації ПДА останній успішно оновлювався щороку відповідно до успішних досягнень та нових завдань [7]. 24 червня 2013 р. на Шістнадцятому засіданні Ради з питань співробітництва Україна – ЄС схвалено оновлений Порядок денний асоціації Україна – ЄС [8].

Голови делегацій Європейського Союзу та України 30 березня 2012 року парафували текст Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [9] (далі - Угода про асоціацію), у тому числі і положення про створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі. У цьому контексті 19 липня 2012 головні переговірники з торговельних питань з обох сторін парафували частину Угоди про створення зони вільної торгівлі. ЄС і Україна спільно зобов'язалися вжити подальші технічні кроки, необхідні для завершення укладення Угоди про асоціацію.

Угода про асоціацію між ЄС і Україною є першим з договорів нового покоління, має всеосяжний, амбітний і новаторський характер [10].

Угода про асоціацію між Україною та ЄС налічує 1200 сторінок і складається з наступних частин:

- преамбула, де визначаються цілі та базові принципи Угоди;
- сім розділів, таких як «Загальні принципи», «Політичне співробітництво та зовнішня політика і політика безпеки», «Юстиція, свобода та безпека», «Торгівля та суміжні питання», «Економічне та галузеве співробітництво», «Фінансове співробітництво і боротьба з шахрайством», а також інституційні, загальні та заключні положення.
- 43 додатки, в яких визначаються нормативні акти ЄС, які повинні бути прийняті до певної дати;
- три протоколи.

Розділ V Угоди про асоціацію «Економічне та галузеве співробітництво» містить 28 глав, та у Главі 10 «Промислова політика і підприємництва», а також в Главі 13 «Законодавство про компанії, корпоративне управління, облік і аудит» містяться основні положення щодо корпоративного права, корпоративного управління, бухгалтерського обліку та аудиту.

Що стосується загальних питань промислової політики і підприємництва, сторони домовилися розвивати і зміцнювати співробітництво в даних сферах, тим самим поліпшуючи бізнесове середовище для всіх учасників економічних відносин, але з особливим акцентом на малі та середні підприємства. Розширене співробітництво має вдосконалити адміністративну та нормативну бази для українських та європейських компаній, що діють

в Україні та ЄС, і повинно бути заснованим на політиці Європейського Союзу щодо малих та середніх підприємств та на промисловій політиці, з урахуванням визнаних міжнародних принципів і практики в цій галузі.

Сторони співпрацюють з метою [9]:

1) здійснення стратегії розвитку малих та середніх підприємств, заснованої на принципах Європейської Хартії для малих підприємств, і контроль процесів впровадження через річну звітність та діалогу. Ця співпраця буде також включати в себе акцент на мікро-і ремісничих підприємствах, які є надзвичайно важливими як для ЄС, так й української економіки;

2) створення кращих умов, шляхом обміну інформацією та досвідом, сприяючи тим самим підвищенню конкурентоспроможності. Ця співпраця буде включати в себе управління структурними змінами (реструктуризацію), охорону навколишнього середовища й такі енергетичні питання, як підвищення енергоефективності та чистого виробництва;

3) спрощення та раціоналізації правил і практики регулювання, з особливим упором на обмін позитивним досвідом щодо методів регулювання, включаючи принципи ЄС;

4) заохочення розвитку інноваційної політики, за допомогою обміну інформацією та досвідом відносно комерціалізації наукових досліджень і розробок (у тому числі інструментів підтримки бізнесових починань, заснованих на технологіях), сукупного розвитку і доступу до фінансування;

5) сприяння зростанню контактів між європейськими та українськими підприємствами, а також між ними і владою України та ЄС;

6) сприяння створенню діяльності з просування експорту в Україні;

7) сприяти модернізації та реструктуризації промислового виробництва в Україні та ЄС у певних секторах.

Глава 13 «Законодавство про компанії, корпоративне управління, облік і аудит» безпосередньо стосується питань створення та діяльності компаній на ринку ЄС та України. Аналізуючи зміст даної глави, варто зазначити, що вона складається лише з однієї функціональної статті.

До основних напрямків співробітництва в сфері корпоративного права Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами відносить [9]:

а) встановлення Україною захисту акціонерів, кредиторів та інших зацікавлених сторін відповідно до законодавства ЄС в даній сфері, перелік якого зазначено в Додатку XXXIII до Угоди про асоціацію;

б) закріплення Україною відповідних міжнародних стандартів на національному рівні та поступова гармонізація з законодавством ЄС, переліченим у додатку XXXIV, в галузі бухгалтерського обліку та аудиту;

в) подальший розвиток політики корпоративного управління в Україні відповідно до міжнародних стандартів, а також поступового зближення з нормами права ЄС і рекомендаціями в даній сфері, перерахованими в додатку XXXV.

Крім того, сторони намагатимуться поліпшити обмін інформацією між національним реєстром України і реєстрами країн-членів ЄС.

Що стосується вдосконалення права компаній, Україна визнає важливість наявності ефективних правил регулювання і практики в галузі корпоративного права та корпоративного управління, а також в галузі бухгалтерського обліку та аудиту, для створення повністю функціонуючої ринкової економіки та для зміцнення торговельних відносин.

Після підписання Угоди про асоціацію Порядок денний асоціації може замінити такий документ як Національна програма імплементації Угоди про асоціацію (НПІ) [10]. Відмінність цього документа від ПДА полягає в запровадженні індикаторів оцінки кроків,

необхідних для повного виконання зобов'язань. НПП є національним документом [11] і переглядається (як мінімум) щорічно з метою внесення коректив для відображення прогресу, а також урахування динаміки двосторонніх відносин з ЄС [12, с. 8-10].

В оновленому варіанті Порядку денного асоціації наразі враховується Угода про асоціацію, як основний орієнтир для гармонізації корпоративного права України з правом компаній ЄС, та зазначається, що сторони посилюватимуть співробітництво у всіх сферах законодавства про товариства, корпоративне управління, бухгалтерський облік та аудит шляхом обміну досвідом та інформацією щодо їх найкращих практик і діючих правових рамок та, зокрема, Україна має виконувати наступні завдання [9]:

- здійснювати підготовку до імплементації *acquis* ЄС, передбачених у відповідних додатках до Угоди про асоціацію, шляхом поступового наближення законодавства у сфері товариств до відповідного *acquis* ЄС шляхом розвитку адміністративної спроможності відповідних державних органів;
- покращувати функціонування законодавства щодо товариств шляхом постійного перегляду, оновлення та його ефективного застосування, включаючи, зокрема Закон України «Про акціонерні товариства»;
- спрощувати правила та процедури щодо реєстрації юридичних осіб, а також їх створення та ліквідації, у тому числі товариств та фізичних осіб підприємців;
- продовжувати розробку політики корпоративного управління та сприяти дотриманню кодексу корпоративного управління згідно з міжнародними стандартами, а також поступово гармонізувати законодавство до правил та рекомендацій ЄС у цій сфері;
- впроваджувати відповідні міжнародні стандарти аудиту на національному рівні;
- сприяти дотриманню міжнародних стандартів бухгалтерського обліку всіма зареєстрованими на національному рівні товариствами, зокрема шляхом створення відповідного механізму для досягнення цієї мети [8].

Висновки. Отже, розробляючи нове законодавство чи реформуючи чинне, український законодавець має враховувати неможливість механічного перенесення правових положень ЄС, без врахування особливостей національного законодавства. Для забезпечення поступового наближення законодавства у процесі провадження нормотворчої діяльності необхідно враховувати окремі положення актів законодавства ЄС настільки, наскільки це доцільно для України з огляду на економічні, політичні та соціальні наслідки прийняття відповідних правових норм, наближених до вимог законодавства ЄС.

Новим етапом у розвитку договірних відносин Україна – ЄС має стати Угода про асоціацію, що передбачає політичну асоціацію та економічну інтеграцію, і відкриває шлях до подальших прогресивних законодавчих перетворень. Угода про асоціацію забезпечує спільне підтримання тісних і тривалих відносин на основі спільних цінностей у повній відповідності з демократичними принципами, верховенства права, належного державного управління, прав і основних свобод людини.

Переваги Угоди про асоціацію для українського бізнесу можуть бути такими:

- безмитний доступ до найбільшого у світі ринку для більшості українських продуктів, що створить великі можливості для експорту;
- покращення доступу на ринки держав-членів через гармонізацію українського законодавства із законодавством ЄС і, відповідно, перехід на визнані у світі стандарти;
- краща законодавча захищеність учасників корпоративних відносин та можливість ведення бізнесу в нових організаційно-правових формах (за умов успішної адаптації законодавства);
- кращий внутрішній інвестиційний і бізнес клімат.

Список використаних джерел

1. Кибенко О. Р. Концепція розвитку корпоративного законодавства України / О. Р. Кибенко // Юридичний радник. – 2007. – № 5. – 9 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://corpravo.com/biblioteka/statti/koncepcija-rozvitku-korporativnogo-zakonodavstva-ukrajini>.
2. Про господарські товариства [Текст]: Закон України від 19.09. 1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – № 49. – ст. 682.
3. Спасибо-Фатєєва І. В. Деякі міркування стосовно пропозицій про реформування корпоративного законодавства // Корпоративне право. – 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://corpravo.com/biblioteka/statti/spasibo-fatejeva-v-dejak-mrkuvanna-stosovno-propozicij-pro-reformuvanna-korporativnogo-zakonodavstva>.
4. Єфіменко А. П. Проблеми гармонізації вітчизняного законодавства та законодавства Європейського Союзу у сфері регулювання діяльності компаній. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://corpravo.com/biblioteka/statti/jefimenko-a.p.-problemi-garmonizaciji-vitchiznanogo-zakonodavstva-ta-zakonodavstva-jevropejskogo-sojuzu-u-sferi-reguluvanna-dijalnosti-kompanij>.
5. Спільний Комітет на рівні старших посадових осіб Порядку денного асоціації Україна – ЄС. Перелік пріоритетів Порядку денного асоціації Україна – ЄС на 2010 рік [Текст]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=243282301&cat_id=223345338&ctime=1266420479150.
6. Рада з питань співробітництва Україна – ЄС. Щодо імплементації Порядку денного асоціації Україна – ЄС [Текст]: Рекомендація № 1/2009. – 2009. – 7 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/document/243282250/Recommendation%20on%20the%20AA%20implementation.pdf>.
7. Звіт № 3 за результатами Громадського моніторингу виконання пріоритетів Порядку денного асоціації Україна – ЄС / Український незалежний центр політичних досліджень. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ucipr.kiev.ua/files/books/Report3_monitoring_PDA_2010.pdf.
8. Рада з питань співробітництва Україна – ЄС. Порядок денний асоціації Україна – ЄС [Текст]: [із внесеними змінами, схвалений на засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС: УКР-ЄС 1055/13]. – Люксембург: 20.06.2013 р. – 20 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/document/246467463/EU-Ukraine_AA_g_with_changes_Ukr_24.06.13.doc.
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Текст]. – 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document;jsessionid=92F3367443C120648A8A50B0E9275CB7?id=56219>.
10. Національний Конвент України щодо ЄС [Текст]: Рекомендації Робочої групи № 1 «Україна – ЄС: на шляху до політичної асоціації» / «Інституційні питання виконання Угоди про асоціацію». – 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucipr.org.ua>.
11. Мирошніченко О. Аналіз досвіду організації виконання угод про асоціацію з ЄС країнами Центрально-Східної Європи та Західних Балкан. – квітень 2010 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dl.dropbox.com/u/654017/Int_exp.pdf.

12. Порядок денний асоціації Україна – ЄС, як частина підготовки Угоди про асоціацію. Результати громадського моніторингу у 2010-2011 рр. // Укр. незалеж. центр політ. дослідж. / за заг. ред. Ю. Тищенко. – К.: Агентство «Україна», 2012. – 108 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravo.org.ua/files/ebook/monitoring_pda2010-2011.pdf.